

מלכים במקרא: גלגולי דמות ותדמית

פרופ' יאיר זקוביץ ופרופ' אביגדור שנאן

שיעור 1:

מנשה: מחוטא נורא לסמל לחוזרים בתשובה

מלכים ב כא, 10-16

וידבר ה' ביד עבדיו הנביאים לאמר. יען אשר עשה מנשה מלך יהודה התעבות האלה הרע מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו ויחטא גם את יהודה בגלגליו. לכן כה אמר ה' אלהי ישראל הנני מביא רעה על ירושלים ויהודה אשר כל שמעיו שמעה תצלנה שתי אוניו. ונטיתי על ירושלים את קו שמרון ואת משקלת בית אחאב ומחיתי את ירושלים כאשר ימחה את הצלחת מחה והפך על פניה. ונטשתי את שארית נחלתי ונתתים ביד איביהם והיו לבז ולמשסה לכל איביהם. יען אשר עשו את הרע בעיני ויהיו מכעסים אתי מן היום אשר יצאו אבותם ממצרים ועד היום הזה. וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה'.

משנה, סנהדרין י, ב

שלושה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא. שלושה מלכים. ירבעם אחאב ומנשה [...] ארבעה הדיוטות. בלעם ודואג ואחיתופל וגיחזי.

בבלי, סנהדרין קג ע"ב

מנשה בא על אחותו

פסיקתא רבתי, פיסקא ד

כיון שהכניס מנשה את הצלם להיכל התחיל מתנבא ישעיה לישׂראל ואמר להם. מה אתם מתגאים לי בבית הזה שבניתם לי? העליונים והתחתונים אינם מחזיקים כבודי והבית הזה שבניתם לי אני צריך? "השמים כסאי והארץ הדום רגלי, איזה בית אשר תבנו לי" (ישעיה סו, א) - הרי נבוכדנצר עולה ומחריב אותו ומגלה אתכם, מיד כעס עליו מנשה ואמר להם תפשוהו, רצו אחריו לתופשו. ברח מפניהם, פערה החרובית עצמה ובלעה אותו, אמר רבי יצחק בר' חנינא בר פפא בר' יצחק והוא מביא חרשים ונוסר את החרובית והיה הדם שותת.

דברי הימים ב לג, 11-16

וַיָּבֵא ה' עֲלֵיהֶם אֶת שְׂרֵי הַצָּבָא אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ אַשּׁוּר וַיִּלְכְּדוּ אֶת מְנַשֶּׁה בַּחֲחִים וַיֹּאסְרֵהוּ בַּנְּחֻשְׁתִּים וַיֹּלִיכֵהוּ בְּבֵלָה. וַכְּהָצֵר לוֹ חָלָה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהָיו וַיִּפְנֶעַ מֵאֵד מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו. וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיַּעֲתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תַּחֲנֻנָּתוֹ וַיִּשְׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַם לְמַלְכוּתוֹ וַיַּדַּע מְנַשֶּׁה כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים. [..] וַיִּסֶר אֶת אֱלֹהֵי הַנְּכֹר וְאֶת הַסִּמְלָמִיּוֹת מִבֵּית ה' וְכָל הַמְזַבְּחוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בְּהַר בְּהֵר בֵּית ה' וּבִירוּשָׁלַם וַיִּשְׁלַךְ חוּצָה לְעִיר. וַיִּבֶן אֶת מִזְבֵּחַ ה' וַיִּזְבַּח עָלָיו זִבְחֵי שְׁלָמִים וְתוֹדָה וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה לַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

תפילת מנשה, 9-13

...עוונותיי עצמו מספר ואיני ראוי לשאת עיני ולהביט למרום מפני רוב פשעיי [ועתה ה' בצדק עונותי וכגמול ידיי הושב לי כי הנני בשבי]. שחותי מכובד כבלי הברזל עד כי לא אוכל לשאת ראשי מפני חטאותיי ואין מרגוע לנפשי כי עצבתי את רוחך והרע בעיניך עשיתי. לא עשיתי רצונך ולא שמרתי את מצוותיך [והקימותי אלילי תועבות והרביתי שיקוצים]. ועתה אכריע ברך לבבי כי חפץ טובך אני. חטאתי ה' חטאתי ופשעי אני אדע. ובכן התחנן אליך ה' סלח לי ואל אספה בחטאותיי ואל תיטור לעולם ואל תשמור לי עוונות ואל תשליכני מלפניך בהיותה בתחתיות ארץ כי אתה ה' אלהי השמים אתה...

תפילת מנשה מקומראן

תפילת מנשה מלך יהודה בכלו אותו מלך אשור, אלהי... קרוב ישעי לנגד עיניך... לישע פניך אקוה ואני אכחש לפניך אל חטי כי הגדלת רחמיך ואני הרביתי אשמה וכן אכרת משמחת עוד ולא תראה בטוב נפשי... הוא הרימני למעלה על גוי... ואני לא זכרתיך במקום קדשך לא עבדתך...

פסיקתא דרב כהנא, פיסקא כד

תשובתו של מנשה קיבלתי ותשובתכם איני מקבל? שניגזרה עליו גזירה קשה, הדא הוא דכתיב "וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים" - מהו בחוחים, ר' אבא בר כהנא א' בכירו מיניקיייה. "ויאסרוהו בנחשתים" - מהו בנחשתים, א"ר לוי בר חיתה עשה לו כמין מולי של נחושת ועשה אותה נקבים נקבים ונתנו לתוכה והתחיל מסיק תחתיו, וכיון שראה צרתו צרה לא הניח עבודה זרה בעולם שלא להזכירה, צלמא פלן אתא שיזביה, וכיון שלא הועיל כלום אמר. זכור אני שהיה אבא מקרי אותי את הפסוק הזה, "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך" (דברים ד, ל), הרי אני קורא אותו, אם יענה אותי - הרי יפה, ואם לאו הרי כל הפנים שוות. והיו מלאכי השרת מסתמין את החלונות של רקיע שלא תעלה תפילתו של מנשה לפני הקדוש ברוך הוא, והיו אומים לפני הקדוש ברוך הוא. ריבון העולמים אדם שהעמיד צלם בהיכל יש לו תשובה?, אמ' להם הקדוש ברוך הוא. אם איני מקבלו בתשובה הרי אני נועל את הדלת בפני כל בעלי תשובה. מה עשה לו הקדוש ברוך הוא? חתר לו כמין חתירה מתחת כסא כבוד שלו ושמע את תחינתו, ככתוב "ויתפלל אליו ויעתר לו" - "ויחתר" לו כתיב, "וישמע את תחינתו וישיבהו לירושלם למלכותו". באותה שעה אמר מנשה יש דין ויש דיין.

משנה, סנהדרין י, ב

רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנאמר "ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו ירושלים למלכותו", אמרו לו. למלכותו השיבו ולא לחיי העולם הבא השיבו.

בבלי, סנהדרין קד ע"ב

דורשי רשומות היו אומרים. כולן באין לעולם הבא, שנאמר "לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי, יהודה מחקקי" (תהילים ס, ט). "לי גלעד" - זה אחאב שנפל ברמות גלעד, "ולי מנשה" - כמשמעו, "ואפרים מעוז ראשי" - זה ירבעם שבא משבט אפרים, "יהודה מחקקי" - זה אחיתופל.

שיעור 2: מיתותיו של שאול

שמואל א לא, 6-1

ופלשתים גלחמים בישראל וינסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהר הגלבוע. וידבקו פלשתים את שאול ואת בנו ויכו פלשתים את יהונתן ואת אבינדב ואת מלכי שוע בני שאול. ותכבד המלחמה אל שאול וימצאהו המורים אנשים בקשת ויחל מאד מהמורים. ויאמר שאול לנשא כליו שלף חרבך ודקרני בה פן יבואו הערלים האלה ודקרני והתעללו בי ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד ויקח שאול את החרב ויפל עליה. וירא נשא כליו כי מת שאול ויפל גם הוא על חרבו וימת עמו. וימת שאול ושלשת בנו ונשא כליו גם כל אנשיו ביום ההוא יחדו.

שמואל ב א, 16-1

ויהי אחרי מות שאול ודוד שב מהכות את העמלק וישב דוד בצקלג ימים שנים. ויהי ביום השלישי והנה איש בא מן המחנה מעם שאול ובגדיו קרעים ואדמה על ראשו ויהי בבאו אל דוד ויפל ארצה וישתחו. ויאמר לו דוד אי מזה תבוא ויאמר אליו ממחנה ישראל נמלטתי. ויאמר אליו דוד מה היה הדבר הגד נא לי ויאמר אשר נס העם מן המלחמה וגם הרבה נפל מן העם וימתו וגם שאול ויהונתן בנו מתו. ויאמר דוד אל הנער המגיד לו איך ידעת כי מת שאול ויהונתן בנו. ויאמר הנער המגיד לו נקרא נקריתי בהר הגלבוע והנה שאול נשען על חניתו והנה הרכב ובעלי הפרשים הדבקהו. ויפן אחריו ויראני ויקרא אלי ואמר הנני. ויאמר לי מי אתה ואמר אליו עמלקי אנכי. ויאמר אלי עמד נא עלי ומתנני כי אחזני השבץ כי כל עוד נפשי בי. ואעמד עליו ואמתתהו כי ידעתי כי לא יחיה אחרי נפלו ואקח הנזר אשר על ראשו ואצעדה אשר על זרעו ואביאם אל אדני הנה. ויחזק דוד בכגדיו ויקרעם וגם כל האנשים אשר אתו. ויספדו ויבכו ויצמו עד הערב על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל כי נפלו בחרב. ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי. ויאמר אליו דוד איך לא יראת לשלח ידך לשחת את משיח ה'. ויקרא דוד לאחד מהנערים ויאמר גש פגע בו ויפהו וימת. ויאמר אליו דוד דמה על ראשך כי פיה ענה בך לאמר אנכי מתתי את משיח ה'.

שמואל א ד, 12-17

וירץ איש בנימן מהמערכה ויבא שלה ביום ההוא ומדיו קרעים ואדמה על ראשו... ויאמר האיש אל עלי אנכי הבא מן המערכה ואני מן המערכה נסתי היום ויאמר מה היה הדבר בני. ויען המבשר ויאמר נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם וגם שני בניך מתו חפני ופינחס וארון האלהים נלקחה.

דברי הימים א' י, 6

וַיָּמָת שָׂאוּל וּשְׁלֶשֶׁת בָּנָיו וְכָל בֵּיתוֹ יַחְדָּו מֵתוּ

דברי הימים א' י, 13-14

וַיָּמָת שָׂאוּל בְּמַעְלוֹ אֲשֶׁר מָעַל בַּה' עַל דְּבַר ה' אֲשֶׁר לֹא שָׁמַר וְגַם לְשָׂאוּל בְּאוֹב לְדְרוֹשׁ. וְלֹא דָרַשׁ בַּה' וַיִּמְיֹתָהוּ וַיִּסָּב אֶת הַמְּלוּכָה לְדָוִד בֶּן יִשָּׁי.

קדמוניות המקרא, סה

ופלישתים נלחמים בישראל, ויצא שאול למלחמה וינוסו אנשי ישראל מפני פלשתים. וירא שאול כי כבדה מאד המלחמה ויאמר בלבו. למה תדאג לחייך אחרי אשר בישר לך שמואל מוות עם בניך?. ויאמר שאול לנושא כליו. קח את חרבי והמיתני פן יבואו הפלשתים והתעללו בי. ולא אבה נושא כליו לשלוח ידיו בו. והוא עצמו נפל על חרבו ולא יכל למות. ויבט אחריו וירא איש רץ ויקרא לו ויאמר לו. קח את חרבי והמיתני בעוד נפשי בי. ויבוא להמיתו, ויאמר לו שאול. לפני המיתך אותי הגד לי מי אתה? ויאמר אני אדליוס בן אגג מלך העמלקים. ויאמר שאול. הנה עתה באו עלי דברי שמואל כאשר אמר אשר נולד מאגג יהיה לך למכשול. לך ואמר אל דוד. כה אמר שאול אל תזכר את שנאתי ואת רשעתי.

שיעור 3: שאול של חז"ל: מעט גנאי והרבה שבח

אליהו רבה, כט

כל מי שיש בו גסות הרוח נעקר מן העולם. אנשי מבול... אנשי מגדל... אנשי סדום... סנחריב... פרעה... אנשי מדבר... שאול מלך ישראל גסות רוח היתה בו, לפיכך נהרג ונעקרה ממנו מלכות... מה שנצטווה לעשות לא עשה. "עתה לך והכית את עמלק" (שמואל א טו, ג), מה שלא נצטווה לעשות עשה. הרג את נוב עיר הכהנים, וזלזל בעריות ונתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי, ושאל באוב וידעונים, והרבה לעשות תועבות גדולות בישראל, לפיכך נהרג ונעקרה מלכותו.

ויקרא רבה כו, ז

"וישבע לה שאול בה' לאמר חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה" (שמואל א כח, ח-י). אמר ר' שמעון בן לקיש. למה היה שאול דומה באותה שעה, לאשה שנתונה אצל אוהבה ונשבעת בחיי בעלה, כך שאול שואל באוב וידעוני והיה נשבע לה "חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה"

מדרש שמואל, יז

"בן שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על ישראל" (שמואל א יג, א). וכי בן שנה היה שאול כשמלך, אלא מלמד שמחלו לו על כל עונותיו, ונעשה כתינוק בן שנה שלא טעם טעם חטא.

בבלי, יומא כב ע"ב - כג ע"א

"בן שנה שאול במלכו" (שמואל א יג, א). אמר רב הונא. כבן שנה, שלא טעם טעם חטא. קמשה עליו רב נחמן בר יצחק. ואולי יש לומר שהוא כבן שנה מלוכלך בטיט ובצואה? הראו לו לרב נחמן סיוטים בחלום. אמר. סלחו לי עצמות שאול בן קיש. חזר וראה סיוטים בחלום. אמר. סלחו לי עצמות שאול בן קיש מלך ישראל.

אמר רב יהודה אמר שמואל. מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול - מפני שלא היה בו שום דופי. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק. אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, שאם תזוח דעתו עליו - אומרין לו. חזור לאחוריך. אמר רב יהודה אמר רב. מפני מה נענש שאול - מפני שמחל על כבודו, שנאמר (שמואל א י, כז) "ובני בליעל אמרו מה ישענו זה ויבזהו ולא הביאו לו מנחה ויהי כמחריש".

פרקי דרבי אליעזר, יז

ר' פנחס אומ'. שלש שנים שנהרג שאול ובניו בא רעב בימי דוד שלשה שנים שנה אחר שנה, שנ' "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים" (שמואל ב כא, א), ולמה שנה אחר שנה, בראשונה עלו כל ישראל לרגלים, אמר להם דוד צאו וראו שמא יש בכם בני אדם שהם עובדי עבודה זרה, שבעון ע"ז הגשמים עוצרים... יצאו ובדקו ולא מצאו. בשנה שנייה עלו כל ישראל לרגלים, אמ' להם דוד צאו וראו שמא יש בכם בני אדם מגלה עריות, שבעון מגלה עריות הגשמים נעצרים... יצאו ובדקו ולא מצאו. בשנה השלישית עלו כל ישראל לרגלים, אמ' להם דוד צאו וראו אם יש בכם בני אדם שופכי דמים, שבעון שופכי דמים הגשמים נעצרים... יצאו ובדקו ולא מצאו. אמ' להם דוד מכאן ואילך אין הדבר תלוי אלא בי.

פרקי דרבי אליעזר, יז

מיד עמד והתפלל לפני הב"ה. אמר הקב"ה לדוד. האין זה שאול שנמשח בשמן המשחה? האין זה שאול שבימיו לא נעשתה ע"ז בישראל? האין זה שאול שחלקו עם שמואל הנביא? ואתם בארץ והם בחוצה לארץ? מיד עמד דוד וכינס לכל זקני ישראל וגדוליהן ועברו את הירדן ובאו ליבש גלעד ומצאו את עצמות שאול ויהונתן בנו שלא משלה בהם רימה... ונטלו את עצמות שאול ויהונתן בנו ונתנו אותם בתוך ארון המת, ועברו את הירדן, שנ' "ויקברו את עצמות שאול ויהונתן בנו ויעש כל אשר צוה המלך" (שמואל ב כא, יד), מה צוה המלך צוה להיות מעבירין ארונו של שאול בכל גבול שבטו, והיה השבט שהיה נכנס בו ארונו של שאול היו יוצאים הם ונשיהם ובנותיהן וגומלים חסד עם שאול ועם בנו, עד שבא לארץ אחוזתו לגבול ישראל בארץ בנימין בירושלים.

בבלי, מגילה יג ע"ב

בשכר צניעות שהיתה בה ברחל - זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהיה בו בשאול - זכה ויצאת ממנו אסתר [...] ומה צניעות היתה בשאול - דכתיב (שמואל א י, טז) "ואת דבר המלוכה לא הגיד לו אשר אמר שמואל" - זכה ויצאת ממנו אסתר.

ירושלמי, סוכה ה, ד

אמרו עליו על בית שאול שלא נראה מהם לא עקב ולא גודל מימיהם, הדא הוא דכתיב "ויבא אל גדרות הצאן אשר על הדרך ושם מערה" (שמואל א כד, ג), רבי אבון בשם רבי לעזר גדר לפניו מגדר היה, "ויבא שאול להסך את רגליו" (שם). והוה רואהו מפשיל בגדו מעט ומכסה, מפשיל מעט ומכסה, אמר דוד היאך אגע בגוף צדיק כזה?

מדרש תהילים ז

"ולשואל פלגש" (שמואל ב ג, ז), פלגש חסר י', גם כשנעשה שואל מלך היה צנוע בדרכו, ואת "ויקח עוד דוד פלגשים ונשים מירושלים" (שמואל ב ה, יג), ואת מדמה אותך לשואל? שואל מפקיר נכסיו למלחמת ישראל, שנאמר "ויקח צמד בקר וינתחהו" (שמואל א יא, ז), ואת מדמה עצמך לשואל? ... אדם הולך לבית המשתה ואינו מוליך בניו עמו, מפני מראית העין, ושואל יצא למלחמה, והולך בניו עמו, והיה יודע שמדת הדין פגעה בו, ואת אמרת "לא תצא עוד אתנו למלחמה" (שמואל ב כא, יז), ואת מדמה עצמך לשואל? שואל היה אוכל חולין בטהרה... ואת מדמה עצמך לשואל?

מדרש שמואל כה, א

"בנות ישראל אל שואל בכינה המלבישכם שני עם עדנים המעלה עדי זהב על לבושכן (שמואל ב א, כד). רבי יהודה אומר. בנות ישראל ודאי על שואל בכינה, שבשעה שהיו בעליהן יוצאין למלחמה היה זנן ומפרנסן ומלבישן שני עם עדנים.

בבלי, סוכה נב ע"ב

"והקמונו עליו שבעה רועים ושמנה נסיכי אדם" (מיכה ה, ד). מי הם שבעה רועים? - דוד באמצע, אדם שת ומתושלח מימינו, אברהם יעקב ומשה בשמאלו. ומי הם שמונה נסיכי אדם - ישי, ושואל, ושמואל, עמוס, וצפניה, צדקיה, ומשיח, ואליהו.

שיעור 4: ירבעם: המלך שהמקרא אהב לשנוא

מלכים א טז, 26

וַיֵּלֶךְ בְּכָל דֶּרֶךְ יִרְבְּעָם בֶּן נִבְט וּבַחֲטָאָתוֹ אֲשֶׁר הִחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל לְהִכְעִיס אֶת ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כַּהֲבִלְיָהֶם

מלכים ב יז, 21-23

כִּי קָרַע יִשְׂרָאֵל מֵעַל בֵּית דָּוִד וַיִּמְלִיכוּ אֶת יִרְבְּעָם בֶּן נִבְט וַיִּדַּח יִרְבְּעָם אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרֵי ה' וַהֲחֲטִיאוּם חֲטָאָה גְדוֹלָה. וַיֵּלְכוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל חֲטָאוֹת יִרְבְּעָם אֲשֶׁר עָשָׂה לֹא סָרוּ מִמֶּנָּה. עַד אֲשֶׁר הִסִּיר ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מֵעַל פְּנֵי כְּאֲשֶׁר דָּבַר בְּיַד כָּל עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים וַיִּגַּל יִשְׂרָאֵל מֵעַל אֲדָמְתוֹ אֲשׁוּרָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה.

מלכים א יא, 29-33

וַיְהִי בַעֲת הַהִיא וַיִּרְבְּעָם יָצָא מִירוּשָׁלַם וַיִּמְצָא אֹתוֹ אַחֲיָה הַשִּׁילִנִי הַנְּבִיא בְּדֶרֶךְ וְהוּא מֵתַכְסֶּה בְּשִׁלְמָה חֲדָשָׁה וּשְׁנֵיהֶם לְבָדָם בְּשֻׁדָּה. וַיִּתְּפֹשׂ אַחֲיָה בְּשִׁלְמָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּקְרַעֶהָ שְׁנַיִם עָשׂוֹר קָרְעִים. וַיֹּאמֶר לִירְבְּעָם קַח לְךָ עֲשָׂרָה קָרְעִים כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הַנְּנִי קָרַע אֶת הַמַּמְלָכָה מִיַּד שְׁלֹמֹה וְנָתַתִּי לְךָ אֶת עֲשָׂרָה הַשְּׁבֻטִים. וְהַשְּׁבֻט הָאֶחָד יִהְיֶה לוֹ לְמַעַן עַבְדֵי דָוִד וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם הָעִיר אֲשֶׁר בַּחֲרַתִּי בָּהּ מִכָּל שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל. יַעַן אֲשֶׁר עֲזַבְנִי וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְעִשְׂתָרְת אֱלֹהֵי צַדִּינָן לְכַמוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב וּלְמִלְכָם אֱלֹהֵי בְנֵי עַמּוֹן וְלֹא הִלְכוּ בְּדַרְכֵי לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי וַחֲקַתִּי וּמִשְׁפָּטִי כְּדוֹד אָבִיו.

מלכים א יא, 26-28

וַיִּרְבְּעָם בֶּן נִבְט אַפְרָתִי מִן הַצְּרֻדָּה וְשֵׁם אִמּוֹ צְרוּעָה אִשָּׁה אֲלֻמָּנָה עַבְדָּ לְשִׁלְמָה וַיָּרֶם יָד בְּמֶלֶךְ. וְזֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר הָרִים יָד בְּמֶלֶךְ שְׁלֹמֹה בָּנָה אֶת הַמְּלֹאָה סָגַר אֶת פֶּרֶץ עִיר דָּוִד אָבִיו. וְהָאִישׁ יִרְבְּעָם גְּבוּר חָיִל וַיֵּרָא שְׁלֹמֹה אֶת הַנְּעָר כִּי עָשָׂה מְלָאכָה הוּא וַיִּפְקֹד אֹתוֹ לְכָל סָבֵל בֵּית יוֹסֵף.

מלכים א יא, 40

וַיִּבְקֹשׁ שְׁלֹמֹה לְהַמִּית אֶת יִרְבְּעָם וַיִּקָּם יִרְבְּעָם וַיִּבְרַח מִצְרַיִם אֶל שִׁישַׁק מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיְהִי בְּמִצְרַיִם עַד מוֹת שְׁלֹמֹה

תוספת לתרגום השבעים אחרי מלכים א יא, כד

ויהי איש מהר אפרים עבד לשלמה ושמו ירבעם ושם אמו צרועה זונה, ויתן אותו שלמה לנציב על סבל בית יוסף... הוא בנה את המלוא בסבל בית אפרים... ויבקש שלמה להמיתו ויירא ויברח אל שישק מלך מצרים ויהי עמו עד מות שלמה. וישמע ירבעם במצרים כי מת שלמה וידבר באזני שישק מלך מצרים

לאמור. שלחני ואלך אל ארצי. ויאמר לו שישק. שאל מה הנך מבקש ואתן לך. ושישק נתן לירבעם את אנו אחות תחפנס הגבירה אשתו לו לאשה. והיא גדלה בתוך בנות המלך ותלד לירבעם את אביה בנו. ויאמר ירבעם אל שישק לא כי שלח תשלחני ואלך. ויצא ירבעם ממצרים...

מלכים א יא, 14-22

וַיִּקָּם ה' שֹׁטֵן לְשִׁלְמָה אֶת הַדָּד הָאֲדָמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא בְּאֲדוֹם. וַיְהִי בְהִיּוֹת דָּוִד אֶת אֲדוֹם בְּעֵלוֹת יוֹאָב שֶׁר הֵצְבָא לְקַבֵּר אֶת הַחֲלָלִים וַיֵּךְ כָּל זָכָר בְּאֲדוֹם. כִּי שִׁשָּׁת חֲדָשִׁים יָשָׁב שֵׁם יוֹאָב וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הַכְּרִית כָּל זָכָר בְּאֲדוֹם. וַיְבָרַח אֲדָד הוּא וְאֲנָשִׁים אֲדָמִיִּים מֵעַבְדֵי אָבִיו אֶתוֹ לְבוֹא מִצְרַיִם וַהֲדַד נָעַר קָטָן. וַיִּקְמוּ מִמִּדְיָן וַיָּבֹאוּ פָּאֲרָן וַיִּקְחוּ אֲנָשִׁים עִמָּם מִפָּאֲרָן וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם אֶל פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּתֵּן לוֹ בַּיִת וְלֶחֶם אָמַר לוֹ וְאַרְצָן נָתַן לוֹ. וַיִּמְצָא הַדָּד חָן בְּעֵינֵי פְרָעָה מְאֹד וַיִּתֵּן לוֹ אִשָּׁה אֶת אַחֹת אִשְׁתּוֹ אַחֹת תַּחֲפָנִיס הַגְּבִירָה. וַתֵּלֶד לוֹ אַחֹת תַּחֲפָנִיס אֶת גְּנַבְת בְּנוֹ וַתִּגְמְלֶהוּ תַּחֲפָנִיס בְּתוֹךְ בַּיִת פְּרָעָה וַיְהִי גְנַבְת בַּיִת פְּרָעָה בְּתוֹךְ בְּנֵי פְרָעָה. וַהֲדַד שָׁמַע בְּמִצְרַיִם כִּי שָׁכַב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו וְכִי מֵת יוֹאָב שֶׁר הֵצְבָא וַיֹּאמֶר הַדָּד אֶל פְּרָעָה שְׁלַחְנִי וְאֶלְךָ אֶל אֲרָצִי. וַיֹּאמֶר לוֹ פְּרָעָה כִּי מָה אַתָּה חֹסֵר עִמִּי וְהִנֵּה מְבַקֵּשׁ לְלַכֵּת אֶל אֲרָצְךָ וַיֹּאמֶר לֹא כִּי שְׁלַח תְּשַׁלְּחֵנִי.

שיעור 5: ירבעם: מילות שבח בספרות חז"ל

משנה, אבות ה, יח

כל המזכה את הרבים - אין חטא בא על ידו, וכל המחטיא את הרבים - אין מספיקין בידו לעשות תשובה. משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו שנאמר (דברים לג, כא) "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל". ירבעם חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו שנאמר (מלכים א טו, ל) "על חטאות ירבעם בן נבט אשר חטא ואשר החטיא את ישראל".

משנה, סנהדרין י, ב

שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא. שלשה מלכים. ירבעם אחאב ומנשה...

דברים רבה, עקב (מהד' ליברמן)

"וירבעם בן נבט אפרתי ושם אמו צרועה" (מלכים א יא, כו) - שהלקה את ישראל בצרעת.

בבלי, סנהדרין קא ע"ב

תנו רבנן. ירבעם - שעשה מריבה בעם. דבר אחר. ירבעם - שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים. אמר רבי יוחנן. מפני מה זכה ירבעם למלכות? מפני שהוכיח את שלמה. ומפני מה נענש? מפני שהוכיחו ברבים. שנאמר (מלכים א יא, כז) "וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו". אמר לו. דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל, ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה? ומאי וזה הדבר אשר הרים יד במלך? אמר רב נחמן. שחלץ תפיליו בפניו.

ויקרא רבה יב, ה

א"ר יודן כל אותן שבע שנים שבנה שלמה בית המקדש לא שתה בהן יין, כיון שבנה בית המקדש ונשא את בת פרעה אותו הלילה שתה יין. והיו שם שתי בלזמיאות, אחת שמחה לבנין בית המקדש ואחת שמחה לבת פרעה... א"ר חוניא שמונים מיני ריקודים ריקדה בת פרעה באותו הלילה. ר' יצחק בן אלעזר אמ' שלש מאות מיני ריקודים ריקדה בת פרעה באותו הלילה. והיה שלמה ישן עד ארבע שעות ביום ומפתחות בית המקדש נתונין תחת ראשו... הא כיצד עשת לו כמן פרס וקבעה בו כוכבים ומזלות ופירסה אותו למעלה הימנו וכשהיה מבקש לעמוד היה רואה אותן והיה סבור שעדיין הוא הלילה וישן לו עד ד' שעות. נכנסה אמו והוכיחתו. ויש או' ירבעם בן נבט נכנס והוכיחו. ויכול היה, ר' חגי בשם ר'

יצחק עמד וכינס שמונים אלף מתוך שבטו ונכנס והוכיחו. הה"ד "כדבר אפרים רתת נשא הוא בישראל ויאשם בבעל וימת" (הושע יג, א). כדבר אפרים רתת - כדבר ירבעם ריתתון של שלמה. אמ' הקדוש ברוך הוא למה את מוכיחו, נשיא הוא, נשיא הוא בישראל. חייך שאני מטעימך משררותו קימעה ואי את יכול לעמוד בה. כיון שנכנס למלכות מיד ויאשם בבעל וימת.

בבלי, סנהדרין קא ע"ב - קב ע"א

"וירבעם יצא מירושלים וימצא אתו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה" (מלכים א יא, כז). מאי "בשלמה חדשה"? אמר רב נחמן. כשלמה חדשה, מה שלמה חדשה אין בה שום דופי, אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי. דבר אחר. "שלמה חדשה" - שחידשו דברים שלא שמעה און מעולם. מאי "ושניהם לבדם בשדה"? אמר רב יהודה אמר רב. שכל תלמידי חכמים דומין לפנייהם כעשבי השדה. ואיכא דאמר. שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה.

מדרש תהילים ה, ו

"ושניהם לבדם בשדה" (מלכים א יא, כז), שהוא שקול כאחיה השילוני, שישבו לברר מעשי מרכבה, ועמדו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא ואמרו לפניו רבש"ע אדם שהוא עתיד להעמיד שני עגלים, אתה מגלה לו מעשה מרכבה? אמר להן עכשיו מה הוא צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להן איני דן את האדם אלא לפי שעתו.

בבלי, סנהדרין קג ע"ב

תנו רבנן. מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים, כנגד שני מלכותו. אחאב - שמנים וחמשה, ירבעם - מאה ושלשה.

בבלי, סנהדרין קב ע"א

"אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה" (מלכים א יג, לג). מאי "אחר הדבר הזה"? אמר רבי אבא. אחר שתפשו הקדוש ברוך הוא לירבעם בבגדו, ואמר לו. חזור בך, ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן, אמר לו, מי בראש? - בן ישי בראש - אי הכי לא בעינא.

בבלי, סנהדרין קב ע"ב

קלות שעשה אחאב - כחמורות שעשה ירבעם.

שיר השירים זוטא ת, יא

ירבעם בן נבט אמרו לו ישראל מלוך עלינו, אמר להם עני אנכי, אמרו לו הרי כסף וזהב.

ירושלמי, עבודה זרה א, א (המקור ארמי)

יום שמלך ירבעם על ישראל באו כל ישראל אצלו לעת ערב אמרו לו קום עשה לנו עבודה זרה. אמר להם. עכשיו אני שתוי וכל העם שתויים אלא אם אתם רוצים לכו ובואו בבוקר. בבוקר באו אצלו. אמר להם. כעת אני יודע שאתם רוצים, אלא שאני חושש מסנהדרין שלכם שלא יהרגוני. אמרו לו. אנו נהרוג אותם. רבי לוי אמר. הרגום, רבי לא אמר. הורידום מגדולתן.

בבלי, סנהדרין קד ע"ב

דורשי רשומות היו אומרים. כולן באין לעולם הבא, שנאמר "לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי, יהודה מחקקי" (תהלים ס, ט). לי גלעד - זה אחאב שנפל ברמות גלעד, מנשה - כמשמעו, אפרים מעוז ראשי - זה ירבעם דקאתי מאפרים, יהודה מחקקי - זה אחיתופל.